http://www.haryanapapers.com/

CLASS : 10th (Secondary) **Code No. 4208**

Series : Sec. M/2019

रोल नं० | | | | | | | | | | | **SET : B**

संस्कृत

(Academic/ Open)

(Only for Fresh Candidates)

शेमुषी (नई पुस्तक)

समय : 3 घण्टे] *[पूर्णांक : 80*

- *कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में मुद्रित पृष्ठ 15 तथा प्रश्न 20 हैं।*
- *प्रश्न-पत्र में दाहिने हाथ की ओर दिये गये **कोड नम्बर** तथा **सेट** को छात्र उत्तर-पुस्तिका के मुख्य-पृष्ठ पर लिखें।*
- *कृपया प्रश्न का उत्तर लिखना शुरू करने से पहले, प्रश्न का क्रमांक अवश्य लिखें।*
- *उत्तर-पुस्तिका के बीच में खाली पन्ना/ पन्ने न छोड़ें।*
- *उत्तर-पुस्तिका के अतिरिक्त कोई अन्य शीट नहीं मिलेगी। अतः आवश्यकतानुसार ही लिखें और लिखा उत्तर न काटें।*
- *परीक्षार्थी अपना रोल नं० प्रश्न-पत्र पर अवश्य लिखें।*
- *कृपया प्रश्नों का उत्तर देने से पूर्व यह सुनिश्चित कर लें कि प्रश्न-पत्र पूर्ण व सही है, **परीक्षा के उपरान्त इस सम्बन्ध में कोई भी दावा स्वीकार नहीं किया जायेगा।***

http://www.haryanapapers.com/

http://www.haryanapapers.com/

निर्देश : –

(i) प्रत्येकं खण्डम् अधिकृत्य उत्तराणि एकस्मिन् स्थाने क्रमेण लेखनीयानि।

(ii) प्रश्नसंख्या प्रश्नपत्रानुसारम् अवश्यमेव लेखनीया।

(iii) श्रेष्ठाङ्कान् प्राप्तये सुस्पष्टलेखः लेखनीयः।

खण्डः 'क'

(अपठित–अवबोधनम्)

1. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा निम्नांकितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतपूर्णवाक्येन लिखत – 4 × 2 = 8

भारतवर्षे अनेकानि उत्सवानि मान्यन्ते। होलिकोत्सवः फाल्गुन मासस्य पौर्णमास्यायां तिथौ हर्षोल्लासेन मान्यते। फाल्गुन मासे वसन्तर्तुः भवति। पुरा हिरण्यकशिपुः नाम राक्षसराजः आसीत्। तस्य पुत्रः प्रह्लादः विष्णुभक्तः आसीत्। अतो हि तस्य पिता तं विविधरूपेण पीडयति स्म। हिरण्यकशिपोः भगिनी होलिका एकदा अग्निनिवारकं प्रावारकं धारयित्वा प्रह्लादं क्रोडे निधाय अग्निं प्राविशत्। प्रावारकः उड्डीय प्रह्लादम् आच्छादयत्। होलिका अग्नौ अदहत्। ततः भगवता नृसिंहावतारं नीत्वा राक्षसः नष्टः।

प्रश्नाः –

(क) कदा मान्यते होलिकोत्सवः ?

(ख) पह्लादस्य पिता कः आसीत् ?

http://www.haryanapapers.com/

http://www.haryanapapers.com/

(ग) विष्णुभक्तः कः आसीत् ?

(घ) हिरण्यकशिपोः भगिन्याः नाम किम् ?

खण्डः 'ख'

(रचनात्मकं - कार्यम्)

2. भवान् योगिनाथः स्व-अध्ययनविषये अग्रजं प्रति लिखिते पत्रे रिक्तस्थानानि उचितमंजूषापदैः पूरयत – 4 × 1 = 4

पूज्य अग्रज !

सादरं ……(i)……।

अत्र कुशलं तत्रास्तु। अहं ……(ii)…… ध्यानेन पठामि। अहं ……(iii)…… उत्थाय पठितानां पाठानाम् आवृत्तिं ……(iv)……। मह्यं संस्कृतविषयं रोचते। मातृपितृचरणकमलयोः मम प्रणामाः।

भवताम् अनुजः

योगिनाथः

मंजूषा

करोमि, प्रणमामि, छात्रावासे, पंचवादने।

http://www.haryanapapers.com/

http://www.haryanapapers.com/

3. चित्रं दृष्ट्वा अधः प्रदत्तवाक्यानि पठित्वा च रिक्तस्थानानि उचितमंजूषापदैः पूरयत – 4 × 1 = 4

वाक्यानि –

(क) चित्रमिदं वनस्य …………।

(ख) वने अनेके वृक्षाः छिन्नाः …………।

(ग) राजमार्गस्य समीपे एकं ………… तिष्ठति।

(घ) वृक्षाः अस्माभिः न कर्तनीयाः अपितु …………।

मंजूषा

आरोपणीयाः, यानम्, अस्ति, सन्ति।

http://www.haryanapapers.com/

http://www.haryanapapers.com/

खण्डः 'ग'

(पठित–अवबोधनम्)

4. अधोनिर्दिष्टगद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया सरलार्थं लिखत –

1 × 4 = 4

कश्चन निर्धनो जनः भूरि परिश्रम्य किंचिद् वित्तम् उपार्जितवान्। तेन स्वपुत्रं महाविद्यालये प्रवेशं दापयितुं सफलो जातः।

अथवा

चाणक्यः – वत्स ! मणिकारश्रेष्ठिनं चन्दनदासम् इदानीं द्रष्टुमिच्छामि।

शिष्यः – तथेति (निष्क्रम्य चन्दनदासेन सह प्रविश्य) इतः इतः श्रेष्ठिन् !

5. अधोनिर्दिष्टश्लोकस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया सरलार्थं लिखत –

1 × 4 = 4

क्रोधो हि शत्रुः प्रथमो नराणां, देहस्थितो देहविनाशनाय।

यथास्थितः काष्ठगतो हि वह्निः, स एव वह्निर्दहते शरीरम्।।

http://www.haryanapapers.com/

http://www.haryanapapers.com/

अथवा

एकेन राजहंसेन या शोभा सरसो भवेत्।
न सा बकसहस्रेण परितस्तीरवासिना।।

6. निर्दिष्टसूक्तिषु ***द्वयोः*** भावार्थं हिन्दीभाषया लिखत – 2 × 2 = 4

(क) मा ब्रूहि दीनं वचः।

(ख) सेवितव्यो महान् वृक्षः फलच्छाया समन्वितः।

(ग) प्राणेभ्योऽपि प्रियः सुहृद्।।

(घ) व्यायामः सर्वदा पथ्यः।

7. रेखांकितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत – 4 × 1 = 4

(i) <u>शिविना</u> विना इदं दुष्करं कार्यं कः कुर्यात्।

(ii) <u>आर्यस्य</u> प्रसादेन मे वणिज्या अखण्डिता।

http://www.haryanapapers.com/

http://www.haryanapapers.com/

(iii) <u>राजानः</u> प्रतिप्रियमिच्छन्ति।

(iv) <u>तृणानाम्</u> अग्निना सह विरोधो भवति।

8. प्रदत्तगद्यांशं पठित्वा प्रश्नोत्तराणि संस्कृतेन लिखत – 2 × 1 = 2

भूकम्पेन भवनानि क्षणेनैव धराशायीनि जातानि। उत्खाता विद्युद्दीप-स्तम्भाः। फालद्वये विभक्ता भूमिः।

प्रश्नौ –

(क) भूकम्पेन कानि धराशायीनि जातानि ?

(ख) भूमेः किम् अभवत् ?

9. प्रदत्तश्लोकं पठित्वा प्रश्नोत्तराणि संस्कृतेन लिखत – 2 × 1 = 2

कज्जलमलिनं धूमं मुंचति शतशकटीयानम्।
वाष्पयानमाला संधावति वितरन्ती ध्वानम्।।

http://www.haryanapapers.com/

http://www.haryanapapers.com/

प्रश्नौ –

(क) ध्वानं वितरन्ती का संधावति ?

(ख) शतशकटीयानं किं मुंचति ?

10. प्रश्नपत्रे लिखितश्लोकान् विहाय 'शेमुषी भाग-2' पुस्तकात् एकं शुद्धं श्लोकं संस्कृतेन लिखत। $1 \times 4 = 4$

खण्डः 'घ'

(अनुप्रयुक्त–व्याकरणम्)

11. अयादिसन्धेः ***अथवा*** व्यंजनसन्धेः परिभाषां सोदाहरणं हिन्दीभाषया लिखत। $1 \times 2 = 2$

12. द्विगु ***अथवा*** बहुव्रीहि समासस्य परिभाषां सोदाहरणं हिन्दीभाषया लिखत। $1 \times 2 = 2$

13. सम्प्रदान ***अथवा*** कर्मकारकस्य परिभाषां सोदाहरणं हिन्दीभाषया लिखत। $1 \times 2 = 2$

http://www.haryanapapers.com/

http://www.haryanapapers.com/

14. यथानिर्दिष्टशब्दरूपाणि लिखत – $4 \times 1 = 4$

(क) 'कन्या' – चतुर्थीविभक्ति – एकवचने =

(ख) 'साधु' – तृतीयाविभक्ति – एकवचने =

(ग) 'किम्' – (पुल्लिंग) – द्वितीयाविभक्ति – एकवचने =

(घ) 'अस्मद्' – प्रथमाविभक्ति – बहुवचने =

15. यथानिर्दिष्टधातुरूपाणि लिखत – $4 \times 1 = 4$

(क) 'अस्' – लट्लकार – उत्तमपुरुष – एकवचने =

(ख) 'कृ' – लङ्लकार – प्रथम पुरुष – एकवचने =

(ग) 'दृश्' (पश्य्) लोट्लकार – मध्यमपुरुष – एकवचने =

(घ) 'पठ्' लृट्लकार – उत्तमपुरुष – बहुवचने =

16. प्रदत्त-उपपदविभक्तिवाक्येषु उचितविभक्तिप्रयोगं कुरुत – $4 \times 1 = 4$

(क) छात्रः .... प्रति गच्छति। (गृहात्/गृहं)

http://www.haryanapapers.com/

http://www.haryanapapers.com/

(ख) माता .... भोजनं ददाति। (पुत्राय/पुत्रं)

(ग) बालकः .... सह पठति। (बालः/बालेन)

(घ) विद्यालयं .... वृक्षाः सन्ति। (सर्वतः/बहिः)

17. प्रदत्तवाक्येषु रिक्तस्थानपूर्तिम् अव्ययपदैः कुरुत – 3 × 1 = 3

(क) व्यायामः .... पथ्यः। (सर्वत्र/सर्वदा)

(ख) प्राणेभ्यः .... प्रियः सुहृद्। (अपि/अति)

(ग) बुद्धिर्बलवती ....। (सदा/कदा)

18. अधोलिखित पदेभ्यः उपसर्गान् पृथक् लिखत – 3 × 1 = 3

(i) दुर्वहम्

(ii) संधावति

(iii) वितरन्ती

http://www.haryanapapers.com/

http://www.haryanapapers.com/

खण्डः 'ङ'

(लघूत्तरप्रश्नाः)

19. यथानिर्दिष्टप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते एकपदेन लिखत –

(i) ***द्वयोः*** पदयोः विलोमपदानि लिखत – 2 × 1 = 2

(क) सत्यम्

(ख) पश्चात्

(ग) तत्र

(घ) गुणः

(ii) ***द्वयोः*** पदयोः पर्यायपदानि लिखत – 2 × 1 = 2

(क) सूर्यः

(ख) गजः

(ग) अश्वः

(घ) वह्निः

http://www.haryanapapers.com/

http://www.haryanapapers.com/

(iii) ***द्वयोः*** पदयोः प्रकृतिं प्रत्ययं च पृथक् पृथक् कृत्वा लिखत – $2 \times 1 = 2$

(क) गतः

(ख) हतः

(ग) आक्रम्य

(घ) कर्त्तव्यः

(iv) ***द्वयोः*** अंकयोः स्थाने संख्यावाचीपदं लिखत – $2 \times 1 = 2$

(क) 17 (ख) 30

(ग) 50 (घ) 71

(v) ***द्वयोः*** अंकयोः स्थाने घटिकासमयं लिखत – $2 \times 1 = 2$

(क) पाँच बजे

(ख) छः बजे

(ग) सात बजे

(घ) दस बजे

http://www.haryanapapers.com/

http://www.haryanapapers.com/

खण्डः 'च'

(बहुविकल्पीयप्रश्नाः)

20. प्रदत्तचतुर्षु उत्तरेषु शुद्धम् उत्तरं चित्वा लिखत – 6 × 1 = 6

(क) 'अन्तर्जगति' अत्र किं सन्धिच्छेदपदम् ?

(i) आन्त + जगति

(ii) अन्तः + जगति

(iii) अनतः + जगति

(iv) आः + जगति

(ख) 'हि + अनन्ताः' अत्र किं सन्धिपदम् ?

(i) ह्यनन्ताः

(ii) हयानन्ताः

(iii) हिनन्ताः

(iv) हानन्ताः

http://www.haryanapapers.com/

http://www.haryanapapers.com/

(ग) 'रामलक्ष्मणौ' अत्र किं विग्रहपदम् ?

(i) रामः लक्ष्मणः

(ii) राम च लक्ष्मण

(iii) रामौ च लक्ष्मणौ

(iv) रामश्च लक्ष्मणश्च

(घ) 'पंचानां वटानां समाहारः' अत्र किं समस्तपदम् ?

(i) पंचवटी

(ii) पांचवटी

(iii) पंचवटिः

(iv) पंचमटी

(ङ) 'कथा' इति पदस्य विशेषणपदं चिनुत –

(i) शलाघ्या

(ii) श्लाघ्या

(iii) शाल्घ्या

(iv) श्लाघ्यः

http://www.haryanapapers.com/

http://www.haryanapapers.com/

(च) 'कुमारयोः' इति पदस्य विशेष्यपदं चिनुत –

(i) कूशलवयोः

(ii) कुशालवयोः

(iii) लवाकुशयोः

(iv) लवकुशयोः

http://www.haryanapapers.com/